

Література

1. Бандурка О.М. Фінансова діяльність підприємства : підручник / О.М. Бандурка, М.Я. Коробов, П.І. Орлов, К.Я. Петрова. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во "Либідь", 2002. – 384 с.
2. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств / М.Я. Коробов. – К. : Вид-во "Знання". – 2000. – 380 с.
3. Кірейцев Г.Г. Фінанси підприємств : навч. посібн. / за ред. д-р екон. наук, проф. Г.Г. Кірейцева. – К. : Вид-во ЦУЛ, 2002. – 268 с.
4. Пойда-Носик Н.Н. Фінансові ресурси підприємства / Н.Н. Пойда-Носик, С.С. Грабачук // Фінанси України : журнал. – 2003. – № 1. – С. 96-103.
5. Филимонов А.С. Финансы предприятия : учебн. пособ. / А.С. Филимонов. – К. : Изд-во "Ника-Центр", "Эльга", 2002. – 280 с.
6. Фінансовий менеджмент : підручник / кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – К. : Вид-во КНЕУ, 2005. – 535 с.

Дуляба Н.И., Борсук Х.В. Планирование необходимости предприятия в финансовых ресурсах

Исследованы подходы к рассмотрению сути финансовых ресурсов. Определено суть и значение финансовых ресурсов у деятельности предприятия. Рассмотрены методические основы планирования необходимости у финансовых ресурсах как важного направления их оптимизации и управления ими.

Ключевые слова: финансовые ресурсы предприятия, планирование, необходимость в ресурсах.

Dulyaba N.I., Borsuk Kh.V. Planning of necessity of enterprise is in financial resources

Investigational going near consideration of essence of financial resources. Certainly essence and value of financial resources in activity of enterprise. methodical principles of planning of requirement are considered in financial resources as important direction of the ir optimization and management by them.

Keywords: financial resources of enterprise, planning, necessity for resources.

УДК 338.26+658.5

*Доц. В.Й. Жезуха, канд. екон. наук¹;
аспір. Г.В. Михайляк²; студ. В.З. Борбулевич²*

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО МЕТОДУ БЮДЖЕТУВАННЯ

На підставі огляду та узагальнення літературних джерел систематизовано особливості застосування програмно-цільового методу бюджетування на загальнодержавному та регіональному рівнях, а також виокремлено основні проблеми, пов'язані із цим.

Ключові слова: бюджет, бюджетування, бюджетний процес, програмно-цільовий метод.

Актуальність проблеми та її зв'язок з важливими науково-практичними завданнями. Із розвитком в Україні ринкових відносин особливо актуальним стає питання переосмислення ролі бюджету, методів його формування, вдосконалення процесу бюджетування загалом, а також посилення важелів бюджетної політики у процесі підвищення рівня ефективності викорис-

тання бюджетних коштів. Сьогодні Україна намагається адаптувати найбільш ефективні методи формування бюджету, які успішно використовуються на практиці в інших країнах. Після проведення значної кількості реформ у національній економіці важливим завданням для нашої держави стає також покращення застосування фінансових методів і технологій державного управління економікою на обох рівнях – місцевому та загальнодержавному. Очевидно, що найбільшу увагу необхідно приділити вдосконаленню програмного фінансового планування на державному рівні та його практичному застосуванню у місцевих бюджетах.

Сьогодні вважається, що найсучаснішою, найбільш прогресивною й ефективною формою бюджетування на рівні держави загалом та регіональному рівні є програмно-цільове бюджетування. Програмно-цільовий метод широко застосовують у США та європейських країнах. Застосування програмно-цільового методу дає змогу передбачити результати виконання кожної бюджетної програми, а також оцінити ефективність використання державних коштів на кожному етапі. Як свідчить практика, на сьогодні кращого методу формування, реалізації, моніторингу й контролювання виконання бюджету, а також оцінювання результативності бюджетних програм немає. Наведене вище пояснює актуальність обраної тематики дослідження, а його результати матимуть важливе теоретичне та прикладне значення.

Аналіз останніх наукових досліджень з досліджуваної проблеми та визначення питань, що не вирішені. Теоретичні та прикладні положення бюджетування на рівні держави, органів місцевого самоврядування, а також у діяльності суб'єктів господарювання, зокрема й використання програмно-цільового методу бюджетування, висвітлили у своїх працях чимало вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: В. Андрієнко, І. Балабанов, І. Бланк, Ф. Бутинець, В. Гамаюнов, В. Гесць, М. Данилюк, М. Колісник, О. Крайник, О. Кузьмін, О. Мельник, В. Мікловда, Г. Партин, Ю. Пасічник, А. Поддєрьогін, Д. Сігел, О. Терещенко, О. Тимофєєва, М. Чумаченко, А. Чухно та багато інших. У працях цих та інших авторів розкрито сутність бюджетів та бюджетування, їх класифіковано, виокремлено переваги та недоліки їхнього застосування, охарактеризовано порядок формування бюджетів тощо. Попри численні напрацювання у цій сфері, сьогодні чітко не систематизовано особливостей застосування програмно-цільового методу бюджетування, а також не виокремлено основних проблем, пов'язаних із цим.

Мета роботи. Враховуючи актуальність обраної тематики дослідження, метою роботи є систематизація особливостей застосування програмно-цільового методу бюджетування, а також виокремлення основних проблем, пов'язаних із цим.

Викладення основного матеріалу дослідження. В Україні з 2002 р. впроваджується програмно-цільовий метод формування бюджету, що визначено у Концепції застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі, яку схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 р., № 538. Відповідно до цього нормативно-правового акту, метою запровадження програмно-цільового методу у бюджетному процесі є вста-

¹ Львівський інститут банківської справи УБС НБУ;

² НУ "Львівська політехніка"

новлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів і результатами їх використання. Запровадження програмно-цільового методу у бюджетному процесі спрямоване на [2]:

- забезпечення прозорості бюджетного процесу, що чітко визначає цілі і завдання, на досягнення яких витрачаються бюджетні кошти, підвищення рівня контролю за результатами виконання бюджетних програм;
- забезпечення за результатами виконання бюджету здійснення оцінки діяльності учасників бюджетного процесу щодо досягнення поставлених цілей та виконання завдань, а також аналізування причин неефективного виконання бюджетних програм;
- упорядкування організації діяльності головного розпорядника бюджетних коштів щодо формування і виконання бюджетних програм шляхом чіткого розмежування відповідальності за реалізацію кожної бюджетної програми між визначеними головним розпорядником бюджетних коштів відповідальними виконавцями бюджетних програм;
- посилення відповідальності головного розпорядника бюджетних коштів за дотримання відповідності бюджетних програм законодавчо визначеній меті його діяльності, а також за фінансове забезпечення бюджетних програм і результати їх виконання;
- підвищення якості розроблення бюджетної політики, ефективності розподілу і використання бюджетних коштів.

Програмно-цільове бюджетування сьогодні – це бюджетування, орієнтоване на результат. При цьому увагу акцентують на тому, що та скільки необхідно зробити, чого потрібно досягти, чого досягнуто внаслідок та скільки це коштує платникам податків. Основною метою програмно-цільового методу є забезпечення необхідної інформації про ресурси та ефективність видатків, від яких залежить виконання програми та підпрограми. Така інформація допоможе керівникам, які приймають рішення, правильно вибрати першочергову та найважливішу для населення програму серед інших альтернативних програм, які також можуть бути важливими, але за обмежених фінансових ресурсів фінансування всіх бажаних програм є нереальним [3].

Програмно-цільовий метод передбачає планування бюджету не на наступний рік, а на перспективу, тобто він сприяє застосуванню перспективного бюджетування (планування видатків на кілька років). Окрім того, цей метод посилює прозорість витрачання бюджетних коштів. Також програмно-цільовий метод бюджетування докорінно відрізняється від традиційного методу, адже ґрунтується на раціональному управлінні і його основною метою є вирішення соціальних проблем.

Одним з елементів програмно-цільового методу є формування бюджету в розрізі бюджетних програм. Бюджетна програма – систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети і завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій [2]. За допомогою цільової бюджетної програми відбувається формування видатків бюджету, через які розробляють і здійснюють загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України, а також програми регіонального та міс-

цевого значення, які передбачають повне або часткове бюджетне фінансування або фінансування, яке прямо або опосередковано пов'язане з бюджетом [1].

Для проведення якісного і кількісного аналізування практики застосування бюджетних технологій із виконання кожної бюджетної програми використовують результативні показники, основними з яких є [1, 4-6]:

- 1) показники затрат – визначають обсяги та структуру ресурсів, що забезпечують виконання бюджетної програми (наприклад кількість установ, кількість штатних одиниць тощо);
- 2) показники продукту – використовують для оцінювання досягнення поставлених цілей. Показником продукту є, зокрема, кількість користувачів товарами (роботами, послугами), виробленими в процесі виконання бюджетної програми (наприклад кількість підготовлених фахівців, кількість студентів, вилікування хворих тощо);
- 3) показники ефективності – визначають як відношення кількості вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) до їх вартості у грошовому або людському вимірах. Це витрати ресурсів на одиницю показника продукту (наприклад кількість студентів на одного викладача, вартість підготовки одного студента тощо);
- 4) показники якості – відображають якість вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг). Ці показники показують користь від здійснення заходів бюджетної програми (наприклад збільшення газифікованих сіл на 5 % порівняно з минулим періодом, зниження захворюваності на діабет на 1,5 % порівняно з минулим роком тощо).

Як зазначають Л. Кондусова та І. Нескорородева, для різних типів програм використовують різні показники, а тому основним розпорядником бюджетних коштів або відповідальним за оцінювання програм потрібно обирати і використовувати ті показники, які найкраще відображають результати програми (досягнення встановленої мети та виконання поставлених завдань) [1].

Прикладом непродуманої реалізації бюджетних програм є здійснення державної підтримки окремих галузей, зокрема сільського господарства. Так, протягом 2000-2008 рр. держпідтримка сільського господарства зростає у 35 разів, а обсяги його виробництва – лише в 1,3 раза. За період 2006-2008 рр. за наявності 16 бюджетних програм використано майже 15 млрд грн, обсяг таких видатків збільшився в 4 рази, а приріст виробництва сільськогосподарської продукції становив лише 13-14 %. Таким чином, результативність і ефективність відповідних бюджетних програм залишаються досить низькими. Як бачимо, виробник сільськогосподарської продукції вкотре не одержав реальної оплати за свою працю, а виробництво на селі дедалі більше занепадає, чекаючи реформ і підтримки від держави [6].

В Україні близько 12 млн осіб мають право на безоплатний проїзд у транспорті загального користування. Проте реєстр таких осіб ніхто не веде і виділення коштів на покриття витрат підприємствам є неточним та незрозуміло, на яких показниках базується сума цього покриття. Також варто зазначити, що не всі громадяни, які наділені таким правом, використовують його. Адже не у кожному населеному пункті є можливість користуватися певними послугами через їх віддаленість або взагалі відсутність за місцем проживання

особи, що має право на відповідні послуги. Як відомо, держава має гарантувати виконання всіх своїх зобов'язань перед громадянами.

На основі розглянутих бюджетних програм планування видатків на них дає підстави стверджувати про відсутність стратегії бюджетної політики на середньотермінову перспективу, а також системності і прозорості державної політики у виборі пріоритетів щодо фінансування першочергових програм за рахунок публічних коштів і коштів платників податків. Отже, хотілося б, щоб бюджетні програми були результативнішими за умови зміни підходів та інструментів їх реалізації, використання інтенсивних методів управління державними коштами на кожному етапі їх проходження, повноцінного впровадження в бюджетний процес програмно-цільового методу [6].

Програмно-цільовий метод бюджетування – своєчасна та необхідна для України модель, яка задовольняє всі вимоги реформування державної фінансової системи, особливо в умовах обмежених фінансових ресурсів, необхідності продуктивного розподілу бюджетних коштів та підвищення відповідальності за їх використання. Сутність програмно-цільового методу бюджетування полягає у розподілі ресурсів за програмами, що мають конкретні стратегічні цілі й оперативні завдання, які необхідно виконати. Основні елементи покращеного процесу формування бюджету – середньотермінове управління видатками, посиленій та прозоріший моніторинг і контроль за виконанням бюджету, а також раціональна структура програм і розподілу ресурсів [3].

Огляд та узагальнення літературних джерел [1-6] дає змогу виокремити основні проблеми застосування програмно-цільового методу бюджетування, до числа яких можна віднести:

- низький рівень інформаційного забезпечення процесу розроблення бюджетів із застосуванням цього методу;
- необхідність високого рівня кваліфікації працівників, що використовуватимуть цей метод;
- необхідність застосування спеціалізованого програмного забезпечення зі застосуванням програмно-цільового методу;
- складність врахування взаємозалежності між бюджетними показниками та державними чи регіональними програмами;
- значні витрати ресурсів (інформаційних, людських, технічних тощо) у зв'язку зі застосуванням цього методу;
- складність консолідування окремих бюджетів для формування зведеного;
- значні витрати часу на формування бюджетів із використанням програмно-цільового методу;
- низький рівень використання мотиваційних механізмів до суб'єктів використання методу програмно-цільового бюджетування;
- наявність конфліктів між розробниками бюджетних програм і суб'єктами бюджетування тощо.

Вирішення цих проблем допоможе органам державної влади та місцевого самоврядування ефективніше використовувати у практичній діяльності програмно-цільовий метод бюджетування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи, можемо стверджувати, що програмно-цільовий метод базується на формуван-

ні бюджетів у розрізі бюджетних програм, що повинні бути спрямовані на вирішення як загальнодержавних і загальносупільних проблем, які формуються на основі стратегічних цілей держави, так і регіональних проблем розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Програмно-цільове планування в діяльності центральних органів виконавчої влади є ефективним елементом стратегічного управління, засобом підвищення ефективності державного управління. Програмно-цільовий метод як один із основних методів управління державними коштами в середньотерміновій перспективі є найдієвішим і спрямований на розроблення бюджетних програм, орієнтованих на кінцевий результат. Використання цього методу сприятиме переходу від практики використання державних коштів до планування й оцінювання кінцевих результатів, а також підвищення відповідальності під час виконання кожної бюджетної програми.

Перспективами подальших досліджень у зазначеному напрямку є формування інструментарію та виокремлення умов застосування програмно-цільового методу бюджетування.

Література

1. Кондусова Л.Ф. Теоретичні аспекти впровадження програмно-цільового методу у бюджетному процесі України / Л.Ф. Кондусова, І.І. Нескорородева // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2009. – № 26. – С. 189-194.
2. Концепція застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.09.2002 р., № 538. – 42 с.
3. Ливдар М.В. Програмно-цільовий метод складання бюджету / М.В. Ливдар // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 109-114.
4. Лотоцька Н.Г. Програмно-цільовий метод в системі фінансового управління та сучасні технології бюджетування / Н.Г. Лотоцька, В.В. Дідик // ПВНЗ "Буковинський університет": зб. наук. праць. – Сер.: Економічні науки. – 2010. – № 6. – С. 143-148.
5. Мигович Т.М. Цільова комплексна програма – основа програмно-цільового методу формування бюджетів / Т.М. Мигович // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2008. – № 4, ч. 2. – С. 152-158.
6. Огонь Ц.Г. Програмно-цільовий метод та ефективність бюджетних програм / Ц.Г. Огонь // Фінанси України: журнал. – 2009. – № 7. – С. 20-29.

Жежуха В.Й., Михайляк Г.В., Борбулевич В.З. Особенности и проблемы применения программно-целевого метода бюджетирования

На основании осмотра и обобщения литературных источников систематизированы особенности применения программно-целевого метода бюджетирования на общегосударственном и региональном уровнях, а также выделены основные проблемы, связанные с этим.

Ключевые слова: бюджет, бюджетирование, бюджетный процесс, программно-целевой метод.

Zhezhuha V.Yo., Mykhaylyak G.V., Borbulevych V.Z. Features and problems of program-budgeting

The article under review and summarize literature features of program performance budgeting at national and regional levels, systematized, and the main problems associated with it, specifically mentioned.

Keywords: budget, budgeting, budgeting, program-target method.